

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus son
(5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Vaxidov Suxrobjon</i> O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA ZIYORATGOHLARNING ROLI	10-14
<i>Mamatqulov Bekzod, Negmatova Dilafro'z</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FARMATSEVTIKA SANOATINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2024 YILLAR)	15-20
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> FARG'ONA VODIYSINING O'RTA ASRLAR DAVRI KULOLCHILIK HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN	21-25
<i>Raxmatov Ramshod Raximovich</i> XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI	26-30
<i>Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o'g'li</i> SOVETLAR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA MADANIY HAYOT (Z. M. BOBUR NOMLI ISTIROHAT BOG'I MISOLIDA)	31-37
<i>Ergashev Ahmad Abdug'offorovich</i> PAXTAKOR-79 FOJIASI: O'ZBEK FUTBOLINING SSSR OLIY LIGASIDAGI RIVOJLANISH TRAYEKTORIYASIGA TA'SIRI (1979-1991)	38-44
<i>Ergashev Umar Kuzyevich</i> O'ZBEKLARNING "QOVCHIN" URUG'IGA DOIR MULOHAZALAR (QASHQADARYO VOHASI)	45-49
<i>Bebitov Maqsud, Jo'raqulova Mukambar</i> JALOLIDDIN RUMIY: TURKISTON VA ANADOLU O'RTASIDAGI MA'NAVIY KO'PRIK	50-57

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Isayev Kobiljon Abdukodirovich</i> SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY INKLYUZIYA FAOLIYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI	58-69
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич</i> ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	70-78
<i>Zokirjonov Muhammadsodiq, Mirzayeva Fotima</i> KAPITAL AKTIVNI BAHOLASH MODEL (CAPM)NING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	79-91
<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА В ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА	92-98
<i>Jumayeva Guzal, Jumadullayeva Durdona</i> JAHONDA KORPORATIV BOSHQARUV TENDENSIYALARI VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	99-105

<i>Rustamov Jamshed Boturjonovich</i> BIZNES-TA'LIMI XIZMATLARINI KO'RSATUVCHILARNING MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	106-110
--	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i> SHAHARSOZLIKDA ZAMONAVIYLIK VA MILLIYLIK MASALASI	111-114
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> YOSHLARDA MILLIY IDENTIKLIKNI SAQLASHNING OMILLARI	115-123
<i>Eshpulatov Inoyat Saparovich</i> FAXRIDDIN ROZIYNING INSON FALSAFASI	124-128
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTERNING DEISTIK MATERIALIZMI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	129-133
<i>Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li</i> BARQAROR RIVOJLANISHDA DAVLAT BOSHQARUVINING AXLOQIY VA FALSAFIY MUAMMOLARI	134-138
<i>Abdumalikov Abdulatif, Juraboyeva Dilmura</i> YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYAT, INSON VA TABIAT MUNOSABATLARINING UYG'UNLIGI	139-143

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Axmedov Oybek Saporbayevich</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	144-152
<i>Алиева Эльвина, Расулова Дильбар</i> ТИПОЛОГИЯ КОНВЕРГЕНЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ	153-158
<i>Mirzayeva Kamola</i> "DEVONU LUG'ATIT TURK" ASARIDA KIYIM-KECHAK NOMLARI	159-164
<i>Abdullayev Akmal Amirovich</i> TOSHKENT VILOYATI ETNOTOPONIMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNIK GURUHLAR MIGRATSIYASINING TA'SIRI	165-169
<i>Sayfullayeva Dilnoza Dilshod qizi</i> XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING "BESH BOLALI YIGITCHA" ROMANIDA MUALLIF BIOGRAFIYASI IFODASI	170-174
<i>Rahmonova Surayyo Ne'matovna</i> MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI	175-179
<i>Чернова Наталья Васильевна</i> ОЦЕНКА И ДИАГНОСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ	180-184
<i>Abdusalomova Aziza Homidovna</i> SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI	185-192

<i>Morozova Anastasiya Vladimirovna</i> SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS IN THE NAMES OF DINING ESTABLISHMENTS	193-196
<i>Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi</i> P.D.JEYMSNING DETEKTIV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK	197-200
<i>Ismatova Shaxnoza Axror qizi</i> DAVLAT RAHBARLARINING BAYRAM TABRIKLARI: LINGVISTIK, STILISTIK VA PRAGMATIK TAHLIL	201-205

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Qayumov Zoir Ergashevich</i> O'ZBEKISTONDA YURIDIK JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH INSTITUTI RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	206-210
<i>Tajaliyev Ilyosbek</i> PIROTEKNIKA BUYUMLARINING QONUNGA XILOF MUOMALASINING UMUMIY TAVSIFI VA TURLARI	211-215
<i>Sanayev Botir</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA YETKAZILGAN ZARAR UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK MUAMMOLARI	216-221
<i>Alisherova Nozima Nizamidin qizi</i> PORA OLIH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI	222-230
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> SPECIFIC FEATURES OF EARLY TERMINATION OF LOCAL DEPUTY POWERS ON OBJECTIVE GROUNDS	231-234
<i>Mirzayev G'olibjon Halimovich</i> PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH TUSHUNCHASI, AHAMIYATI VA ZARURATI	235-242

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI ART-PEDAGOGIKASI ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI	243-248
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA YUQORI SINF O'QUVCHILARINING IRODAVIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH.....	249-255
<i>Egamberdiyeva Zarina Oltiboyeva</i> GEOAXBOROT TEXNOLOGIYALAR FANINI O'QITISHDA GAMIFIKATSIYA METODIKASINI QO'LLAB TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	256-260
<i>Abdiyev Jahongir Ruzibayevich,</i> INTELLEKTUAL QOBILIYATLARNI INOBATGA OLGAN HOLDA TALABALARNING ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	261-265
<i>Alimkulov Jamshid</i> BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI	266-272

Kurbanov Olim Esirgapovich

TARIX FANI MUTAXASSISLIGI MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOT

KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH: TARIX VA ZAMONAVIYLIK 273-277

Received: 10 March 2025**Accepted:** 15 March 2025**Published:** 25 March 2025*Article / Original Paper***ISSUES OF QUALIFICATION OF BRIBERY CRIMES****Alisherova Nozima Nizamidin kizi**

Law Enforcement Academy

Department Prosecutor of the E-Learning Department

Abstract. The article analyzes some criminal-legal aspects of the qualification of bribery crimes from a scientific point of view, in particular, it examines the issues of qualification of some problematic aspects related to the subject of bribery, the concept of an official, the participation of a group of persons in determining criminal liability for bribery, and also examines scientific conclusions and views on this issue.

Keywords: bribe, bribe-taking, bribe-giving, official, crime, qualification.

PORA OLIH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI**Alisherova Nozima Nizamidin qizi**

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi

Elektron ta'lim bo'limi bo'lim prokurori

Annotatsiya. Maqolada pora olish jinoyatlarini kvalifikatsiya qilishning ayrim jinoyat-huquqiy jihatlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilingan, xususan poraxo'rlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilashda pora predmeti, mansabdor shaxs tushunchasi, bir guruh shaxslar ishtirokiga oid ayrim muammoli jihatlarni kvalifikatsiya qilish masalalari ko'rib chiqilgan, shuningdek bu boradagi ilmiy xulosalar va qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: pora, pora olish, pora berish, mansabdor shaxs, jinoyat, kvalifikatsiya.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI2Y2025N36>

Kirish. Poraxo'rlik – boshqaruv organlari faoliyati tartibiga qarshi qaratilgan uch mustaqil mansab jinoyatlari – pora olish, pora berish va pora olish-berishda vositachilik qilishni o'z ichiga oladigan atama. Sanab o'tilgan har bir tajovuz JK 210-212-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlar bilan bog'liq bo'lmagan holda sodir etilishi mumkin emas. Ular bir-biri bilan shu darajada bog'liq bo'ladiki, pora olish faktining mavjud emasligi pora berish faktini ham istisno etadi.

Shuningdek Jinoyat kodeksining 213-214-moddalarida davlat organi, mulkchilik shaklidan qat'i nazar, korxona, tashkilot yoki muassasaning, jamoat birlashmasi, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining mansabdor shaxsi bo'lmagan shaxslar tomonidan sodir etiladigan poraxo'rlik jinoyatlari uchun javobgarlik belgilangan.

Mazkur jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligi shu bilan izohlanadiki, pora olish mansabdor shaxslar tomonidan o'zlarining mansab vakolatlarini ijro etishning o'rnatilgan tartibini keskin o'zgartiradi va bu bilan davlat xizmati manfaatlarini qo'pol buzadi. Pora, korrupsiya – hokimiyat va boshqaruv asoslarini yemiradigan, uning aholi oldidagi obro'siga putur yetkazadigan, fuqarolarning qonuniy huquq va manfaatlariga daxl qiladigan xavfli jinoiy hodisaning nisbatan ko'p tarqalgan va o'ziga xos hodisasi hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu maqolani tayyorlashda IMRAD usulidan foydalanildi. Bunda, tegishli sohadagi xorijiy va mahalliy olimlarning fikri o'rganildi, muhokama qilindi va taqqoslandi. Shuningdek, tahlilda muallifning subyektiv fikrlari ham katta o'rin egallaydi.

Natija va muhokama. Jinoyat huquqi nazariyasida pora olishning predmeti haqidagi fikrlar munozarali bo'lsa ham faqat mulkiy xususiyat kasb etuvchi foyda bo'lishi mumkin [1, B. 337], degan fikr bildirdi. Lekin adabiyotlarda ikkita mansabdor shaxs o'rtasida o'zaro yordam ko'rsatish shaklidagi xizmatlar ham poraning predmeti bo'lishi mumkinligi haqidagi fikrlar ham bor [2, B. 34-38]. Intellektual mulk ham poraxo'rlik jinoyatlarining predmeti bo'lishi mumkin, degan fikrlar ham uchraydi. Mansabdor shaxsning u yoki bu xizmatlarini boshqa "xizmat" bilan qaytarish ham poraxo'rlikning predmeti bo'lishi mumkin, deyilgan fikrga qo'shib bo'lmaydi. Negaki, pora olish faqat g'araz maqsadlarni, ya'ni moddiy manfaatdorlikni nazarda tutadi. Lekin intellektual mulk poraxo'rlik jinoyatlarining predmeti bo'lishi mumkin, degan fikrga qo'shilish mumkin, chunki bunday mulk o'z egasiga moddiy manfaat keltirishi ham mumkin. Pora sifatida intellektual mulkni qabul qilayotgan mansabdor shaxs, keyinchalik bunday intellektual mulkdan moddiy manfaatdor bo'lishni maqsad qilgan hollarda bu mulk jinoyatning predmeti bo'lishi mumkin. Biz o'rgangan jinoyat ishlarida bunday usulda sodir etilgan poraxo'rlik jinoyatlari uchramadi.

Hozirgi davrda poraxo'rlik jinoyatlarini sodir etishning ilgarigi oddiy usullari takomillashib, murakkablashgan shakllari vujudga kelganligini ko'rish mumkin. Pora olish maqsadida mansabdor shaxs o'zining egallab turgan lavozimini xavf ostida qoldirib, boshqaruvida bo'lgan mulkka bo'lgan huquqini o'tkazish yo'li bilan ham sodir etishi ko'p uchraydi. Poraxo'rlikning bunday shakli isbotlash, bevosita ilmiy jihatdan tahlil qilinishni talab qiladi. Poraxo'rlikning bunday shakllarda sodir qilish usullari aksariyat hollarda, iqtisodiy va talon-toraj qilish jinoyatlari bilan birgalikda kvalifikatsiya qilinishi lozim. Lekin talon-toraj jinoyati alomatlari va pora olishning alomatlari huquqiy hamda ilmiy nuqtai nazarda tahlil qilinishi lozim, aks holda talon-toraj jinoyatini asossiz tarzda pora olish jinoyati bilan qo'shimcha jinoyatlar jami bilan kvalifikatsiya qilinishiga sabab bo'lishi mumkin.

Poraning turi, uning eng oz miqdori jinoyat qonunida ko'rsatilmagan, bu masala faqat sud tomonidan hal qilinadi. Aksariyat hollarda, ushbu noaniqlik salbiy oqibatlar tug'diradi, asossiz ravishda shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilinishiga yoxud oz miqdorda pora olinganida, jumladan nomoddiy xizmatlar uchun shaxsni jinoiy javobgarlikka tortilishiga sabab bo'lgan holatlarni uchratish mumkin.

Pora va sovg'a masalasi ham sud amaliyotida ko'pincha noto'g'ri talqin qilinadi. Sovg'a bilan poraning farqini ajratmay turib, pora olish jinoyatini to'g'ri kvalifikatsiya qilib bo'lmaydi.

Fuqarolik kodeksida (31-bob) hadya shartnomasi haqida so'z yuritiladi. Jinoyat qonunida hadya qilingan ashyolar pora olishning predmetini tashkil qilishi mumkin emas. Hadya shartnomasi predmeti sifatida turli xildagi mulk, hatto pul vositalari ham bo'lishi mumkin. Fuqarolik kodeksining 502-moddasi hadya shartnomasi hadya beruvchining beg'araz mulki yoki mulkiy huquqni berishini bildiradi. Poraxo'rlik esa, poraning qiymatidan qati nazar g'araz maqsadning mavjudligi jinoyatning zaruriy belgisi hisoblanadi. Aynan porani oluvchi va beruvchi o'rtalarida vujudga kelgan g'araz motivlar o'rtadagi mulk yoki mulkiy huquqni hadya, sovg'a yoki xayr-ehsonlardan farqlash imkoniyatini beradi. Shuningdek, ayrim mualliflarning fikrlariga ko'ra, biror bir mulkni g'araz maqsadlarda tovlamachilik yo'li bilan sovg'a qilinishini so'rash ham poraxo'rlikni tashkil qiladi [3, B. 76].

Mansabdor shaxsning o'z xizmat vakolatiga kirmagan harakati uchun pora olishi masalasi ham jinoyat huquqi nazariyasida munozarali hisoblanadi. Ba'zi mualliflar boshqa mansabdor shaxsning vakolatlariga kirgan vazifalar yuzasidan g'ayriqonuniy haq olishni pora olish, deb hisoblaydilar [4, B. 115]. Lekin jinoyat qonunida pora olish faqat "mansabdor shaxsning o'z xizmat mavqeyidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan harakatni sodir etish yoki shunday harakatni sodir etishdan saqlanishni" nazarda tutadi. Yuqorida ta'kidlangan fikr tarafdorlari mansabdor shaxs egallab turgan mansabi yuzasidan boshqa mansabdor shaxsga muayyan masala yuzasidan ta'sir ko'rsata olishi mumkinligini asos sifatida ko'rsatadilar. Lekin adabiyotlarda mansabdor shaxsning boshqa mansabdor shaxsning harakatlariga ta'sir ko'rsata olishi deyarli yoritilmagan, faqat mansabdor shaxsning egallab turgan mansabi yuzasidan boshqa mansabdor shaxs harakatlarining mohiyatiga ta'sir ko'rsata olishi mumkin [2, B. 51-56], deb ta'kidlanadi. Bu fikrni har doim ham to'g'ri deb bo'lmaydi. Agar mansabdor shaxs o'zining egallab turgan mansabiga muvofiq boshqa mansabdor shaxsning vakolat vazifasini belgilay olishi yoki uning harakatlarini yuridik jihatdan tasdiqlash huquqiga ega bo'lgan yoxud unga nisbatan buyruq berish huquqiga ega bo'lganida to'g'ri bo'lishi mumkin. Lekin mansabdor shaxs boshqa mansabdor shaxs bilan teng huquqli bo'lgan hollarda bu fikrga qo'shib bo'lmaydi [4, B. 25].

Bundan tashqari mansabdor shaxsning mansab vazifasiga kiruvchi vakolatlari doirasida pora beruvchi shaxsning manfaatlarini ko'zlab u yoki bu masalani hal qilishi jinoyat tarkibi obyektiv tomonining zaruriy belgisi hisoblanishi lozim. Pora olishda mansabdor shaxs faqat o'ziga berilgan vakolat yuzasidan muayyan harakatni qila olishini nazarda tutiladi, agar bunday imkoniyatlar mavjud bo'lmasa, pora olishdan kutilgan maqsadga erishib bo'lmaydi. Boshqa shaxslarning mansab imkoniyatlaridan foydalanish deganda, o'ziga berilgan mansab vakolatidan foydalangan holda bunday shaxslarga obyektiv ta'sir o'tkaza olishi nazarda tutiladi. Mansab obro'sini suiiste'mol qilib, boshqa mansabdor shaxsga ta'sir o'tkazilishini pora olish, deb hisoblash noto'g'ri bo'ladi. Bunday holda jinoyat tarkibining huquqiy asoslaridan farqli tarzda shaxsning ma'naviy xususiyatlari ko'proq namoyon bo'ladi. Ya'ni boshqa mansabdor shaxsning pora olishiga ta'sir ko'rsatsa bu mansabdor shaxsni uning harakatlarida ishtirokchilikda ayblash mumkin bo'ladi.

Shunday qilib, mansabdor shaxsni pora olishning oddiy turi bilan aybli, deb hisoblash uchun uning mansab vakolatini shaxsan yoki boshqa mansabdor shaxsning mansab vakolatiga ta'sir ko'rsatishi evaziga pora olgan bo'lishi lozim.

Qator mualliflar "boshqa mansabdor shaxsga ta'sir etib" degan iborani ko'proq shaxsning xizmat mavqeyiga kirmaydigan, lekin egallab turgan lavozimining obro'si yoki munosabatlari bilan bog'lashga harakat qiladilar [6, B. 134-135].

Bunday fikrga qo'shiladigan bo'lsak, JK 210-moddasi 1-qismi keragidan ko'ra ortiq talqin qilinib, ayrim hollarda shunday harakatlarni "xizmat mavqeyidan foydalanish" deb boshqa holatlarda "mansab obro'si yoki munosabatlaridan foydalanish" deb, kvalifikatsiya qilishga to'g'ri keladi. Bunday masala O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunda yoki qonun osti normativ hujjatlarida hal qilinmagan, faqat mansabdor shaxsning xizmat vazifasi bilan bog'liq jinoyatlar uchun javobgarlik nazarda tutilgan xolos. Bunday fikr RF Oliy sudi Plenumining 1995-yilda qabul qilingan "Poraxo'rlik ishlari bo'yicha sud amaliyoti haqida"gi 6-sonli qarorida ham o'z ifodasini topgan. Unda "... bu jinoyatning subyekti bo'lib pora beruvchining manfaatlarini ko'zlab egallab turgan lavozimiga ko'ra u yoki boshqa harakatlarni amalga oshira

olmasa-da, lekin mansab vakolati imkoniyatlariga ko'ra bunday harakatlarni amalga oshirish uchun pora evaziga boshqa mansabdor shaxslarga ta'sir eta olishi mumkin bo'lgan mansabdor shaxslar ham tushuniladi", — deyilgan [7, B. 143].

Bunday fikrni tahlil qilib, B.V.Zdravomyslov "... bunday fikrga qo'shilish uchun faqat pora olgan va u yoki bu harakatlarni amalga oshirishi mumkin bo'lgan boshqa mansabdor shaxs bilan aynan mansab aloqadorligi mavjud bo'lganidagina to'g'ri bo'lishi mumkin", — deydi [6, B. 417].

Agar pora oluvchi mansab obro'si yoki o'zaro munosabatlariga ko'ra pora olishning subyekti deb hisoblansa, egallab turgan mansabining ahamiyati qolmaydi, vazifasidan ozod etilganidan keyin ham uning bunday obro' yoki munosabatlari saqlanib qolishi mumkin. Bunday holda mansabdor shaxs mansab vakolatining ahamiyati yo'qoladi. Shunday ekan, pora olishning subyekti deb hisoblash uchun mansab obro'si yoki munosabatining o'zi yetarli bo'lmaydi. Mansabdor shaxs garchand, o'zining vakolatiga ko'ra pora beruvchining manfaatlarini ko'zlab, masalani hal qila olmagan taqdirda ham, hech bo'lmaganda o'zining qo'l ostida bo'lgan mansabdor shaxsga buyruq bera olishi kabi imkoniyatga ega bo'lishi lozim. Bunday imkoniyat mansab obro'si yoki munosabati bilan emas, balki vakolat doirasi normalari bilan belgilanadi.

Agar biz mansab obro'si yoki munosabati ham shaxsni pora olishning subyekti deb hisoblash uchun asos bo'la oladi, degan fikrga qo'shiladigan bo'lsak, xizmat obro'si yoki o'zaro munosabati bilan bog'liq imkoniyatni ham pora olishning obyektiv tomoni belgilariga kiritishimiz zarur bo'ladi. Bu esa, pora olishni asossiz tarzda keng talqin qilinishiga sabab bo'lishi mumkin. Shunga ko'ra poraxo'rlik bo'yicha jinoyat ishlarini to'g'ri hal qilish uchun O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorida bu masalaga oid tavsiya va tushuntirishlar berilishi lozim.

Xullas, bizningcha, shaxsni pora olishning subyekti, deb hisoblash uchun nafaqat mansabdor shaxsning mansab vakolati bilan bog'liq munosabatlar jumladan, mansab vakolati, mansab darajasiga ko'ra boshqa mansabdor shaxsning vakolat vazifasiga ta'sir eta olishi yoki buyruq bera olishi, shuningdek, pora beruvchi bilan pora oluvchi o'rtasida qonuniy asoslarda mansab mavqeyiga ko'ra bo'ysunishi ham talab etiladi.

Shu bilan birga pora olgan shaxs pora beruvchining manfaatlarini ko'zlab o'ziga berilgan vakolat doirasida hal qila olishi mumkin bo'lgan vazifalarni bajargan bo'lishi lozim. Agar pora beruvchining manfaatlarini ko'zlab hal qilinishi lozim bo'lgan masala boshqa mansabdor shaxslarning vakolatiga taalluqli bo'lsa, u holda mansabdor shaxs pora olishning subyekti sifatida bo'lmaydi. Bunday holat boshqa jinoyat (pora olish-berishda vositachilik qilish, firibgarlik, yoki poraxo'rlikda ishtirokchi sifatida) sifatida kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Pora olishning yana bir ko'rinishi bu "homiylk" shaklidagi poraxo'rlikdir. Jinoyat huquqi nazariyasida, sud amaliyotida ham bunday shakldagi poraxo'rlik ko'p uchraydi. Homiylk shaklidagi poraxo'rlik mansabdor shaxsga tobe bo'lgan shaxslar tomonidan yoki nazoratchi organ xodimlariga "har ehtimolga qarshi" qabilidagi yoki "bir kun yordami tegib qoladi", deb pora berish uchrab turadi. Poraxo'rlikning bunday shakli ilmiy-nuqtai nazardan o'rganilishi lozim. Bu masalani ilmiy tahlil qilish keng ma'noda yoki aynan talqin qilinishi ham mumkin. Poraxo'rlikning bunday shaklini keng ma'noda talqin qilish fikri tarafdorlari pora beruvchi shaxslar tarafidan talqin qilishni lozim topib, o'zlariga bo'lgan "yaxshi muomala"ni nazarda tutib, moddiy qiymatliklar olishni tushunadilar. Bunday holda mansabdor shaxsni pora olishda

aybli, deyish uchun aniq vazifa yuzasidan pora olayotganligi aniqlanishi lozim [5, B. 51-56]. Homiylikda pora olish harakatlarini aynan talqin qilish fikridagilar esa mansabdor shaxsning muayyan kelishilgan ish yuzasidan “har ehtimolga qarshi” qabilida moddiy qimmatliklar olishini ta’kidlaydilar, aks holda qilmishni pora olish deb kvalifikatsiya qilib bo’lmaydi, bunday harakatlarni mansab vakolatini suiiste’mol qilish, deb kvalifikatsiya qilish lozim, deb ta’kidlaydilar.

Bu masala O’zbekiston Respublikasi JK 210-moddasi 1-qismida qisman hal qilingan. Jumladan, unga ko’ra “... pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko’zlab, bajarishi yoki bajarmasligi evaziga...” deb belgilangan. Ya’ni har qanday holda ham “homiylik” yoki “har ehtimolga qarshi” bo’lganida ham pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko’zlab sodir etishi lozim bo’lgan harakati yoki harakatsizligi nazarda tutiladi. Lekin jinoyat huquqi nazariyasida mansabdor shaxsga “har ehtimolga qarshi” qabilida berilgan moddiy mablag’ni pora olish, deb sifatida kvalifikatsiya qilish mumkin emas, degan fikrlar ham mavjud. Jumladan, S.G.Zakutskiy va Q.M.Mirzajonovlar: “Mansabdor shaxsga har ehtimolga qarshi sovg’a berishni poraxo’rlik sifatida ko’rish mumkin emas” [8, B. 81], — deydilar. Bu fikrga qo’shilsa bo’ladi, negaki pora olish deganda, mansabdor shaxsning porani pora beruvchining manfaatlarini ko’zlab u yoki boshqa harakatlarni qilish evaziga olishi tushuniladi. Mansabdor shaxsning hech qanday harakatni sodir etmasidan ham moddiy mablag’ olishi kelajakda shu mablag’ hisobidan pora beruvchining manfaatlarini ko’zlab harakat qilishini nazarda tutib olgan bo’lsagina uni pora olishda aybli, deb topish mumkin bo’ladi. Olinayotgan mablag’ni o’ziga berilgan mukofot yoki munosabatni mustahkamlash uchun berilgan deb qabul qilgan bo’lsa, u holda yuqorida ta’kidlangan fikrga to’liq qo’shilish mumkin.

Ayrim mualliflar boshliq bilan uning xodimlari o’rtasida pora olish berishda mansabdor shaxsning aniq harakatlari (yoki harakatsizligi) yuzasida kelishib olingan yoki kelishilmaganligiga e’tibor bergan. B.V.Zdravomyslov bu masala yuzasidan boshliq bilan xodim o’rtasida moddiy rag’batlantirish harakatlari sodir etilganida aniq harakatlar yuzasidan kelishib olingan bo’lishi talab etilmaydi, negaki, bunday holatlarda mansabdor shaxs bilan uning qo’l ostida faoliyat yurituvchi xodimining o’zaro munosabatlarining o’zi uning manfaatlarini ko’zlab harakatlanishiga sabab bo’ladi [6, B. 133], deb ta’kidlaydi. Bu fikrda rahbar bilan xodim o’rtalaridagi birga ishlashidan kelib chiqadigan munosabatning o’zi kifoya qiladi, degan fikr ilgari surilgan. Lekin shu bilan birga bunday munosabatlarning aynan qanday yo’nalishlari bo’yicha homiylik qilinishi nazarda tutilganligi ham aniqlanishi lozim. Poraxo’rlikda rahbar bilan xodim o’rtasidagi “xizmat munosabatlari”ning o’zi juda keng tushunchani kasb etadi va bunday shaxslar o’rtasidagi rag’batlantiruvchi harakatlarning poraxo’rlik deb hisoblanishi to’g’ri bo’lmaydi. Rahbar shaxs o’z qo’l ostidagi xodimining manfaatlarini ko’zlab qanday harakat sodir qilishi (yoki qilmasligi), masalan: asosiz ravishda mansabini ko’tarish, navbatdan tashqari mukofot berish, boshqa yaxshiroq xodimi bo’la turib, mansabga tayinlash, xodimining huquqqa xilof harakatlarini yashirish va h.k.nazarda tutilgan bo’lishi lozim.

Homiylik yoki yo’l qo’yish kabi poraxo’rlik asosan:

- a) mansabdor shaxs bilan unga bo’ysunuvchi xodimi o’rtasidagi munosabat yuzasida;
- b) ularning faqat xizmat munosabatlari yo’nalishida;
- v) ular o’rtalaridagi aniq yoki noaniq masalalar yuzasida harakat qilish (yoki harakatsizlanish) bo’yicha;

g) homiylik yoki yo'l qo'yish bilan pora olish o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lganidagina huquqiy ahamiyati kasb etishi mumkin.

Mansabdor shaxs bilan pora bergan xodim o'rtalarida jinoiy xulqning turli xil ko'rinishlari mavjud bo'lishi mumkin: jumladan korxona tizimida yaxshi imkoniyatlardan foydalanishga yo'l qo'yishdan tortib, shu yo'nalishdagi turli xildagi g'ayriqonuniy, hatto jinoiy harakatlarga ham yo'l qo'yish va bunday harakatlarni "ataylab ko'rmaslik" yoki yashirish kabi namoyon bo'lishi mumkin. Masalan, moliya nazoratchisi o'zi tekshirayotgan shaxsni pora evaziga homiyligiga olishi, nazoratni talablar asosida to'liq amalga oshirmaslik, ishdagi kamchiliklarni ataylab ko'rmaslik kabi xususiyatlarda ifodalanishi mumkin. Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatga yo'l qo'yganlik uchun ham javobgarlik nazarda tutilgan. Jumladan, mansabdor shaxsning qasddan o'z vazifalarini bajarmasligi, hokimiyat harakatsizligi sifatida jinoiy javobgarlik vujudga keltiradi. Lekin shunga qaramay, ayrim mualliflar yo'l qo'ygan harakatsizligi uchun javobgarlik belgilanmagan deb e'tiroz bildirishga harakat qiluvchilar ham mavjuddir [9, B. 66].

Jinoyat huquqi nazariyasida shaxsning harakatsizligi bilan jinoyatga yo'l qo'yishi, poraxo'rlik jinoyatlarida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, mansabdor shaxsning majburiyatiga kiruvchi vazifalarini qasddan bajarmasligi, ushbu masala MDH davlatlari qonunlarida nazarda tutilmagan bo'lsa-da, O'zbekiston Respublikasi JKda bu masala hal qilib berilgan. Poraxo'rlikda yo'l qo'yish, mansab harakatsizligi, albatta, pora olish jinoyatining shakli sifatida kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Nazariyada pora olishning qanday shaklda sodir etilishidan qat'i nazar u ikki turga ajratiladi:

- 1) ochiq shaklda pora olish;
- 2) niqoblangan shaklda pora olish.

Ochiq shakldagi pora olishda mansabdor shaxsning pora beruvchining manfaatlarini ko'zlab aniq masala yuzasidan moddiy boylik olishi tushuniladi.

Niqoblangan shakldagi pora olish mansabdor shaxsning "tug'ilgan kuni munosabati bilan" sovg'a tariqasida pora olishda namoyon bo'ladi. Odatda niqoblangan shakldagi pora olish soxta shartnoma tuzish ko'rinishda ham sodir etiladi. Masalan, ko'chmas mulk sotib olganga o'xshatib olish (avtomobil, dala hovli, ko'p qavatlik uyni rasmiylashtirib berish). Pora olishning bunday shaklini aniqlash juda qiyin, negaki bunday ko'rinishdagi shartnomaning soxtaligini avvalo, isbotlash talab etiladi va shundan keyingina poraxo'rlik haqida fikr yuritish mumkin bo'ladi. Niqoblangan ko'rinishdagi poraxo'rlikning miqdoridan ham ochiq shakldagi poraxo'rlikning miqdoriga ko'ra ko'proq qiymatni bo'ladi.

Avval olinsa, minnatdorchilik sovg'asi sifatida pora olish, mansabdor shaxsning harakatlarini amalga oshirganidan so'ng taqdim qilinadi. Pora evaziga mansabdor shaxs og'dirib olinganida, uning pora beruvchi manfaatlarini ko'zlab harakatlanishi uchun da'vat qiluvchi, majburlovchi xususiyat kasb etsa, sovg'a sifatidagi poraning ahamiyati nisbatan yengilroq xususiyat kasb etadi. Jinoyat huquqi nazariyasida maqsadiga ko'ra pora turlicha nomlangan, jumladan, muayyan ishni amalga oshiruvchi, to'xtatib turuvchi, og'dirib oluvchi, sudxo'rlik pora, yig'im pora kabi iboralarni ko'rish mumkin.

Poraxo'rlik nomi ko'pligiga qaramay, ularning har biri quyidagi belgilarga ega bo'lgandagina poraxo'rlik mohiyatiga ega bo'ladi: a) poraning predmeti bo'lib moddiy qiymatga ega bo'lgan vositalar bilan ayrim hollarda nomoddiy bo'lgan (jumladan, nomulkiy huquqlar) u

shaxs egaligidan chiqarilishi mumkin bo'lgan vositalar (masalan, yaratilgan yangi asarning muallifligini o'tkazish, ilmiy ishni taqdim qilish kabilar) bo'lishi ham mumkin; b) pora berish yoki olishdan maqsad mansabdor shaxsning u yoki boshqa qonuniy yoki g'ayriqonuniy harakat (harakatsizlik)ni bajarishini nazarda tutishi; v) mansabdor shaxsning harakatlari (harakatsizligi) natijasidan doim pora beruvchi yoki nazarda tutilgan boshqa shaxslar manfaatdor bo'lishlari lozim.

Poraxo'rlik qonunga muvofiq suiqasd shaklida ham sodir etilishi nazarda tutilgan. Poraxo'rlikda suiqasd mansabdor shaxsning o'ziga bog'liq harakatlarni to'liq amalga oshirishi, lekin pora olish jarayonida ishning oxiriga yetmaganligi nazarda tutiladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorida quyidagilar; "Tamagirlik mansabdor shaxs tomonidan fuqaroning qonuniy manfaatlariga zarar yetkazadigan xizmatiga doir harakatlarni sodir etish tahdidi ostida pora talab qilish yoki fuqaroni uning qonuniy manfaatlariga zarar keltiradigan oqibatlarining oldini olish uchun pora berish uchun majbur etadigan sharoitga qasddan tushirish demakdir. Shuning uchun mansabdor shaxs tomonidan, masalan, kamomadni ko'rsatmaslik, o'quv yurtiga tartib-qoidalarini buzgan holda qabul qilish, jinoyat ishini noqonuniy tugatish va boshqa hollarda pora talab qilish harakatlarida tovlamachilik alomatlari mavjud bo'lmaydi".

Demak, porani tamagirlik yo'li bilan olingan, deb topish uchun 2 ta belgining mavjudligini aniqlash muhimdir:

a) fuqaroning qonuniy manfaatlariga zarar yetkazadigan harakatlarni sodir etish tahdidi ostida pora talab qilish;

b) fuqaroni uning qonuniy manfaatlariga zarar keltiradigan oqibatlarining oldini olish uchun pora berishga majbur etadigan sharoitga solib qo'yish.

Mansabdor shaxs o'z xizmat vakolati doirasiga kiradigan muayyan harakatni bajarish yoki bajarmaslik evaziga pora talab qilib olishi mumkin. Bunda u g'ayriqonuniy harakatlarni sodir etishi, shuningdek, qonuniy harakatni sodir etmaslik bilan tahdid qiladi va bu bilan shaxsning qonuniy manfaatlariga putur yetkazadi. Shuningdek, shaxsni pora berishga majbur bo'ladigan ahvolga solib qo'yish shaklidagi tamagirlik ham mavjud bo'lib, bunda mansabdor shaxs pora olishni talab qilmaydi yoki ochiqchasiga tahdid qilmaydi. Biroq, u shunday sharoitni vujudga keltiradiki, shaxs o'zi yoki yaqinlari uchun zararli vaziyatlarning kelib chiqishini anglaydi va ularni bartaraf etish uchun pora berishga majbur bo'ladi. Bunday sharoit real vujudga kelganida shaxsning mansabdor shaxsga o'zining qonuniy manfaatlarini buzilmasligi uchun pora berishdan boshqa iloji qolmaydi. Agar bunday hollarda pora berish taklif qilinsa, bu majburlikdan qilinganligini bildiradi.

Demak, bunda birdaniga uch belgi mavjud bo'ladi:

1) pora berishni talab qilish bu ochiq ifodalanmasa ham, pora berishni taqozo etadigan sharoitni vujudga keltirish orqali ifodalanadi;

2) fuqaroning manfaatiga putur yetkazish tahdidining mavjudligi;

3) tahdid faqat fuqaroning qonuniy manfaatlariga aloqador bo'lishi lozim.

Pora olish bir guruh mansabdor shaxslar tomonidan sodir etilgan deyish uchun undagi ishtirokchilar mansabdor shaxslar bo'lishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 1999-yil 24-sentyabrdagi qarori 9-bandida: "Jinoyatni sodir etishda avvaldan, ya'ni jinoyat boshlanguncha kelishib olgan ikki yoki undan ortiq mansabdor shaxs ishtirok

etgan bo'lsa, pora olish jinoyati bir guruh mansabdor shaxslar tomonidan oldindan til biriktirgan holda sodir etilgan hisoblanadi", — deyilgan.

Shu o'rinda Yu.Lyapunovning quyidagi fikrlariga qo'shilish mumkin: "Bir guruh mansabdor shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib pora olinganida har bir mansabdor shaxs pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko'zlab xizmat bo'yicha konkret harakatlarni sodir etishi shart emas" [10, B. 33]. Aybdor shaxslar harakatlarida bunday kvalifikatsiya belgilarining mavjudligiga ulardan qaysi birining pora beruvchi foydasiga harakat (harakatsizlik)ni bajarishi lozimligi, ulardan har biri poradan qanday ulush olganligi, shuningdek, ularning xizmat mavqeyi kabilar ta'sir etmaydi.

R.A.Zufarovning fikricha, agar oldindan kelishilgan holda va guruh a'zolaridan birining harakatlari yoki roziligi bilan boshqa mansabdor shaxs bevosita harakatlarni sodir etsa va pora beruvchidan pora olib uning bir qismini ishtirokchilardan biriga bersa, bu ushbu jinoyatni guruh bo'lib sodir etilganini bildiradi [3, B. 11].

Biroq, biz bu ta'rifni aniq deb hisoblamaymiz. Chunki, bunday holatda pora beruvchi foydasiga pora oluvchilardan bir nechtasi yoki hammasi ham aniq bir harakatni (harakatsizlikni) sodir etishi mumkin, shuningdek, porani ulardan biri emas, balki, bir nechtasi, shuningdek, hammasi bir vaqtda qabul qilib olishi yoki bir-biriga ulush bermasligi ham mumkin. Bizningcha, oldindan til biriktirish deganda, pora beruvchi foydasiga qanday harakat bajarishi yoki bajarmasligi kerakligi, pora predmeti, miqdori, olish usuli, muddati va boshqalar xususida oldindan kelishib olish tushuniladi. Biroq, jinoyat boshlangunga qadar har bir mansabdor shaxs nima qilishi lozimligini to'liq hal etib olish kerakligini bildirmaydi. Bir guruh mansabdor shaxslar oldindan til biriktirib pora olganlarida ularning barchasi, bir nechtasi yoki biri pora beruvchi manfaatini ko'zlab muayyan harakatni sodir etishi mumkin. Muhimi, ular birgalashib, yagona jinoiy niyat bilan harakat qiladilar.

Shuningdek, pora sifatida ularning har biriga turli narsalar berilishi, xususan, biriga pul, biriga qimmatli qog'oz berilishi yoki bankdagi hisob raqamiga pul o'tkazilishi, yana birining avtomashinasi bepul ta'mirlanishi, boshqasiga qimmatbaho buyumlar berilishi mumkin. Ushbu jinoyat poraning bir qismi olinishi bilan tamom bo'lgan, deb hisoblanishini e'tiborga olsak, bir guruh mansabdor shaxslar tomonidan ushbu jinoyat sodir etilganida, ulardan biri poraning hech bo'lmaganda bir qismini olgan paytdan boshlab jinoyat tugallangan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining yuqorida ta'kidlangan qarorida "Jinoyat mansabdor shaxslardan loaqal biri pora olgan paytdan e'tiboran tugallangan deb hisoblanadi. Bunda pora oluvchi shaxsning pora olishda bir necha mansabdor shaxslar ishtirok etayotganligini tan olgan-olmaganligining ahamiyati yo'q", — deyiladi.

Xulosa. Yuqoridagilarga asosan, quyidagi xulosalarga kelindi:

birinchidan, jinoyat qonunchiligidagi ayrim moddalar mazmuniga aniqlik kiritish uchun uning bir qator elementlar, jumladan, "**pora**", "**sovg'a**" kabi tushunchalarning mazmunini ko'rib chiqish lozim bo'ladi.

ikkinchidan, mansabdor shaxslar davlat va nodavlat, notijorat tashkilotlarda ham faoliyat yuritishini inobatga olib, davlat ishtirokidagi tashkilot deganda ustav fondida davlat ulushi mavjud bo'lgan tijorat tashkiloti hamda to'liq yoki qisman davlat organi yoxud davlat tashkiloti tomonidan tashkil etilgan yoki ta'sis etilgan notijorat tashkilotni tushunish lozim.

uchinchidan, amaldagi qonunchilik ustav fondida davlatning har qanday miqdordagi ulushi mavjud bo'lgan tijorat tashkilotini **davlat ishtirokidagi tashkilot** deb baholab, bunday

tashkilot xodimi tomonidan jinoyat sodir etilganda, mansabdorlik jinoyatlari sifatida kvalifikatsiya qilinadi. Fikrimizcha, amaldagi qonunchilikka ustav fondida ellik foizdan ortiq bo'lgan miqdordagi davlat ulushi mavjud bo'lgan tijorat tashkilotini davlat ishtirokidagi tashkilot deya baholashni nazarda tutuvchi o'zgartirish kiritish lozim.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Рустамбоев М.Х. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм. – Т.: Ўқитувчи, 2003. – Б. 337.;
2. Кабанов П.А. К вопросу о коррупции // Совершенствование законодательства: поиск и решения. – М., 1993. – С. 34-38.
3. Зуфаров Р.А. Порахўрлик учун жиноий жавобгарлик. – Т.: ТДЮИ, 2004. – Б. 76.
4. Квициния А.К. Проблемы ответственности за должностные преступления. – Харьков, 1990. – С.115.
5. Кабанов П.А. Проблемы коррупции: уголовно-правовые аспекты ответственности за корыстные злоупотребления по службе. – Нижний Новгород, 1993. – С. 51-56.
6. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. – М.: Юридическая литература, 1975. – С. 134-135.
7. Сборник постановлений Пленума Верховных судов СССР и РСФСР (РФ) по уголовным делам. –М., 1995. –С.143.
8. Закутский С.Г., Мирзажонов К.М. Уголовная ответственность за взяточничество // Повышение эффективности борьбы с должностными и хозяйственными преступлениями. – Т.: Узбекистан, 1988. – С. 81.
9. Зырянов В.Н. Попустительство по службе совершаемое в правоохранительной сфере: Автореф. дис. ... док. юрид. наук. – Новгород, 1999. – С. 66.
10. Ляпунов Ю. Ответственность за новые квалифицированные виды получения взятки // Социалистическая законность. – Москва, 1987. – № 2. – С. 33.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).